

SOCIJALNO PATOLOŠKE POJAVE U OBITELJI I MOGUĆNOSTI ODGOJA

Maja Vučinić-Knežević

Originalni znanstveni rad

Centar za odgoj djece i omladine
Karlovac

Ljiljana Mikšaj-Todorović

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

UDK: 376.58

Sažetak

Rad je imao za cilj da utvrdi veze između nekih karakteristika atmosfere u obitelji uz eventualnu prisutnost socijalno patoloških pojava i dominantnih pristupa u odgoju djece od strane roditelja. Kanoničkom korelacionom analizom dobivena su tri, statistički značajna kanonička faktora.

Dobivena je djelomična potvrda hipoteze po kojoj odsustvo socijalno patoloških pojava u obitelji pozitivno korelira sa dominantno potičućim ili stimulirajućim odgojnim postupcima. No, kod obitelji u kojima su socijalno patološke pojave prisutne, dobivene su neke suptilnije varijante dominantnih postupaka u odgoju, koje se baziraju na kontradiktornosti roditeljskih postupaka. Jedino u slučajevima prisutstva fizičkih razračunavanja i alkoholizma u obitelji, fizičko i verbalno kažnjavanje djeteta mogu se utvrditi kao dominantni postupci u odgoju. Na temelju dobivenih podataka, autori obrazlažu različite aspekte djelovanja škole kao institucije koja bi, po njima, bila najpozvanija da provodi programe s roditeljima u svrhu poboljšanja kvalitete roditeljstva.

1. UVOD

Suvremena pedagogija smatra da je obiteljski odgoj specifičan i nezamjenjiv utjecaj na normalni razvoj čovjeka. (Šimlaša, 1973.). Postoji, međutim, niz teškoća i nedostataka u ostvarivanju odgojne funkcije današnje obitelji a to su: njena transformacija koja nastaje zbog naglih strukturalnih promjena stanovništva, pretvaranja urbanih aglomeracija seoskog stanovništva u gradove i industrijska područja te ekonomske migracije i njene posljedice po

obiteljski život; socio- ekonomski status. Slabe materijalne prilike otežavaju opće stanje u obitelji a pogotovo odgojne uvjete. Novija ispitivanja ukazuju na porast broja maloljetnika sa poremećajima u ponašanju iz cjelovitih obitelji, što bi moralo značiti da u njima postoje neki drugi problemi koji umanjuju njihovu edukativnu sposobnost; atmosfera u obitelji, moralna klima i slično; socio-patološke pojave. Obitelj ima veoma složenu ulogu i zahtjeve na koje mora uspješno odgovoriti. (Bašić, 1980). Mnoga istraživanja nastojala su objasniti utjecaj

pojedinih njenih karakteristika na odgoj djeteta i njegov pravilan psihofizički razvoj. Tako je veliki broj njih, značaj pridavao socioekonomskom statusu obitelji. Za razvoj djeteta, važno je također da li je obitelj potpuna, da li je dijete vlastito ili usvojeno, da li se ona "raspala" ili je na takvom putu.

Dakle, na mlade u okviru obitelji, djeluju svi faktori obiteljskog života. Taj sistem kao cjelina određuje razvoj djeteta i determinira njegovo ponašanje. No, mnogi autori izdvajaju obiteljsku atmosferu, kao vid nadgradnje obiteljske grupe, u smislu njenog značaja za razvoj mlade ličnosti. Od nje naime, u najdirektnijem smislu i najvećoj mjeri, ovisi socijalizacija mlade ličnosti. Objektivne okolnosti života sigurno u velikoj mjeri determiniraju obiteljsku atmosferu, ali je isto tako izvjesno da ona utječe na te objektivne okolnosti. Loša atmosfera tako, može usloviti ekonomske i strukturalne nepovoljnosti, kao što zdravi odnosi i čvrsti moralni nazori omogućavaju da se objektivne nepovoljnosti lakše podnesu pa čak i izmijene. Obiteljska atmosfera isto tako zavisi od individualnih osobina članova obitelji što joj daje specifičnost i mimo objektivnih okolnosti u kojima se nalazi. (Mikšaj-Todorović, 1987).

U literaturi se kaže da najvažnije mjesto u odgoju zauzimaju odnosi između supružnika, koji, čine primarnu psihološku i moralnu bazu za efikasno odgajanje. Mladi čovjek, od djetinjstva pa nadalje, u svakidašnjim situacijama, doživljava vrijednost odnosa između majke i oca, između muža i žene. To doživljavanje međuljudskih odnosa nedvosmisleno se uključuje u čitav proces djetetovog materijalnog i moralnog sazrijevanja u novo gledanje i doživljavanje

bračne zajednice, kao i na ljubavnu zajednicu između muža i žene. Prema tome, ako roditelji žele da imaju aktivnu ulogu u moralnom odgoju i razvoju svoje djece, onda će morati u centar svog odgojnog rada postaviti svoj cjelokupni način života. To je primarna činjenica moralnog i socijalnog odgoja u našim obiteljima to je onaj faktor koji neopaženo i nesvjesno formira u djetetu, od djetinjstva nadalje, prve izvanredne, impresivne i trajne utiske o odnosima u obitelji, o odnosima među ljudima, među spolovima. (Muratbegović, Erceg, Zukanović, 1970.).

Odgojni činilac, koji odgoj čini tako nezamjenjivim, jest osjećanje ljubavi koja međusobno povezuje roditelje i njihovu djecu. Ljubav prema roditeljima, težnja da se roditelji oponašaju, da se što prije izjednači s njima, jest ono prirodno, čudotvorno odgojno sredstvo, koje pomaže malom djetetu, vrlo egoističnom biću, kojim u početku vladaju samo biološki impulsi, da počne prihvaćati socijalna i moralna pravila života, prije nego što je sposobno da ih u svoj širini prihvati svojim razumom ili životnim iskustvima.

Dr Alfred Charcot kaže: "Tko nije osjetio roditeljsku ljubav neće nikada znati da voli i bit će rđav član društvene zajednice." Sređene obiteljske prilike i roditeljska ljubav prema djetetu vrlo su važan činilac od kojeg u mnogo čemu zavisi dječje duševno zdravlje i na njemu se bazira osjećanje sigurnosti i spokojsva, koje je kod malog djeteta jedno od njegovih prvih i jakih socijalnih potreba. (Kolektiv autora, 1968.).

Analiza utjecaja različitih karakteristika obitelji, promatrane uvijek kroz interakciju s drugim biopsiho socijalnim utjecajima

pokazuju da ona ima izuzetno mjesto u kvaliteti i dometu bilo pozitivnog, bilo negativnog djelovanja na njene mlade članove. U ocjeni utjecaja stanja obitelji na ličnost i ponašanje mladih prema mnogim ispitivanjima (Todorović i dr., 1966; Dobrenić, Poldrugač, Singer, 1975.) veliki je domet onoga što zovemo atmosferom obiteljskog života, interpersonalnom klimom, emotivnom povezanošću i unutarnjom čvrstinom. Različita pedagoška, psihološka i kriminološka istraživanja potvrđuju pretpostavke o izuzetno velikom značenju te atmosfere života kao prognostičkog faktora djetetovog budućeg ponašanja. (Singer, Momirović, Kovačević, 1976., Poldrugač, Uzelac, 1978.)

Danas se posvećuje posebna pažnja faktoru interpersonalnih odnosa unutar obitelji. Pokazalo se da su karakteristike odgoja, kao što je nedosljedan ili prestrog odgoj, fizičko kažnjavanje, preblag odgoj i nedostatna roditeljska kontrola povezane sa razvojem delinkventnog ponašanja.

Wilson i Herrenstein (1985) su utvrdili da su djeca koja su često ili nedosljedno fizički kažnjavana agresivnija, a Roff i Wirt (1984.) su pronašli da je agresivnost u dječjoj dobi jedan od najboljih prediktora delinkvencije maloljetnika. Delinkventni često dolaze iz obitelji s narušenim emocionalnim odnosima.

U radu "Tok školovanja maloljetnih delinkvenata u Zagrebu" (Bujanović- Pastuović, Mejovšek i Uzelac, 1984.) na uzorku od 1575-djece i maloljetnika-počinioca krivičnih djela, analizirani aspekti obiteljske interakcije su bili interpersonalni odnosi, definirani kao asocijalne pojave i svađe u obitelji. Utvrđeno je da su izrazito

poremećeni odnosi prisutni u 13,7%, a donekle poremećeni odnosi u 31,8% obitelji. Kod 44,32% obitelji prisutne su svađe među roditeljima. Od asocijalnih pojava najčešće se javlja alkoholizam oca (22,6% obitelji), nerad (12,3%) i delinkvencija (11,7%) itd.

Singer i suradnici opravdano navode: "Pojavni oblici asocijalnog ponašanja članova porodice, kao što je alkoholizam, skitnja i nerad, prosjačenje, prostitucija, promiskuitet i sl. ne samo što u pravilu bitno narušavaju klimu međuljudskih odnosa u porodici, već putem negativnog uzora i poremećenih interpersonalnih odnosa vrše i neposredno poguban utjecaj na razvoj odgoja djece."

Dakle, što se tiče socijalno patološkog ponašanja u obitelji, nema dvojbe da roditelji alkoholičari, nasilnici, neradnici, makroi, prostitutke, skitnice i slično, teško mogu pružiti adekvatan odgoj već i zbog toga što njihov primjer djeluje negativno, bilo uz paravan neprihvatanja roditelja, bilo uz emocionalna oštećenja ili pak uz pozitivnu identifikaciju s tim negativnim primjerom. Takvi roditelji djeluju kriminogeno, a ponekad čak i kao svjesni zavodnici. (Dobrenić, 1975.)

Cilj ovog rada je utvrditi veze između nekih karakteristika atmosfere u obitelji uz eventualnu prisutnost socijalno patoloških pojava i dominantnih pristupa u odgoju djece od strane roditelja. Na temelju dosadašnjih iskustava a i rezultata znanstvenih istraživanja, realno je očekivati da će u obiteljima sa nepovoljno procijenjenom atmosferom i eventualnom prisutnošću socijalno patoloških pojava, češće biti prisutni kažnjavajući i sputavajući odgojni postupci, a u obiteljima gdje takvih pojava

nema češće će prevladavati tzv. potičući (stimulirajući) odgojni postupci. Eventualne veze među navedenim prostorima i njihova struktura mogli bi nam pomoći u generalnom određenju pravca u razmišljanju o mogućim aktivnostima usmjerenim prema obitelji kao jednom od najvažnijih faktora izgradnje zdravog stila života mladih te s druge strane, prevencije poremećaja u ponašanju i ličnosti.

2. METODE

Ispitivanje povezanosti između karakteristika obiteljske atmosfere uz eventualno prisustvo socijalno patoloških pojava i nekih karakteristika odgoja provedeno je na uzorku od 464 djeteta, obaju spolova, starih 11+ - 0.5 godina.

Varijable pomoću kojih je registrirana obiteljska atmosfera kao i varijable koje opisuju karakteristike odgoja dio su Upitnika o uvjetima života u obitelji II (vidi prilog).

Relacije između navedenih skupova varijabli izračunate su kanoničkom korelacionom analizom (Hotelling, 1936.).

3. INTERPRETACIJA DOBIVENIH REZULTATA

3.1. Interkorelacije među varijablama patologije obitelji

Analizom interkorelacija u spomenutom prostoru dobivene su neke specifične, jače izražene veze, čije poznavanje može biti od koristi u boljem objašnjenju veza među oba promatrana prostora. Tako je utvrđena relativno dobra povezanost među

varijablama "odnosi u obitelji u kojoj učenik živi" i "roditelji učenika službeno razvedeni", što je i logično, jer ukoliko se radi o razvedenom braku, radi se i o kvalitativno i kvantitativno poremećenim odnosima u obitelji, što u pravilu negativno djeluje na pravilan psihofizički razvoj djeteta. Za očekivati je bila i jače izražena povezanost među varijablama "tko se bavio odgojem učenika za vrijeme boravka roditelja u inozemstvu" i "da li roditelji učenika rade u inozemstvu", jer izostankom roditelja zasigurno je njihovu ulogu manje ili više uspješno obavljao netko drugi. U svakom slučaju ukoliko dijete ne odrasta uz oba prirodna roditelja, ili barem jednog od njih, najčešće je rizik pravilnog razvoja veći ukoliko se tim djetetom bave institucije, susjedi i slični "slučajni odgajatelji".

Izraženija povezanost prisutna je i među varijablama "odnosi u obitelji u kojoj učenik živi" i "svađe i fizičko razračunavanje u obitelji učenika".

Varijabla koja opisuje odnose u obitelji u osnovi logički supsumira varijablu koja pruža informaciju o prisustvu svađa i fizičkog razračunavanja u obitelji. Pretpostavljamo da su u slučajevima kada su svađe i/ili fizička razračunavanja registrirana u obitelji odnosi u obitelji procjenjeni izrazito ili donekle poremećenima i obrnuto.

Međutim, same svađe i fizička razračunavanja u obitelji učenika, povezane su sa grupom varijabli koje opisuju socijalno-patološke pojave u obitelji i to: prekomjerno konzumiranje alkohola, skitnja, nerad i osuđivanost članova obitelji. Pri tome se veza između skitnje i nerada u obitelji još i posebno ističe. Utvrđene korelacije ukazuju na postojanje dijela porodica u kojima se

socijalno patološke pojave kumuliraju i za koje smo otprilike na samom početku ovog rada pretpostavili da će biti povezane sa najnepovoljnije procijenjenim pristupom odgoju od strane roditelja. (tablica 1)

3.2. Interkorelacije među varijablama karakteristika odgoja

Varijabla koja se istakla po jače izraženim vezama sa drugima jeste ona koja opisuje informiranje roditelja o razvoju i napredovanju djeteta u školi. Ona je naročito povezana sa učestalošću savjetovanja djeteta, opravdavanjem djetetovih neprihvatljivih postupaka od strane roditelja i podržavanjem njegovog lošeg ponašanja, poticanjem djeteta da se bavi sa kulturno-umjetničkim i društveno korisnim aktivnostima. Pri tome je učestalost savjetovanja djeteta od strane roditelja jače povezana sa nagrađivanjem djeteta od strane roditelja i poticanjem djeteta da se bavi kulturno-umjetničkim i društveno korisnim aktivnostima. Ovakve veze ukazuju na mogućnost postojanja izvjesnog sklopa potičućih ili stimulirajućih pristupa u odgoju u jednom dijelu porodica uz djelomično prisustvo i nekih prezaštićujućih ponašanja roditelja.

S druge strane, po visini se izdvajaju veze između fizičke kazne i čvrste kontrole nad djetetom, a koje ostvaruju izraženije veze još i sa: postavljanjem prevelikih zahtjeva na dijete, verbalnim kažnjavanjem djeteta, društvenom izolacijom djeteta te opravdavanjem djetetovih neprihvatljivih postupaka i podržavanjem njegovog lošeg ponašanja, što sve upućuje na dominantno kažnjavajući (sputavajući) pristup u odgoju, uz istovremeno "davanje dozvole" djetetu za neprihvatljive fenomene u ponašanju o

čemu treba posebno voditi računa u smislu prepoznavanja manipulirajućeg odnosa takvih roditelja prema djeci. (tablica 2).

3.3. Kroskorelacije između varijabli patologije obitelji i varijabli koje se odnose na karakteristike odgoja

U analizi matrice kroskorelacije među navedenim prostorima, tri se varijable iz prostora patologije porodice javljaju poput posebnog sklopa tj. zajedno ostvaruju jače izražene veze sa cijelim nizom varijabli iz prostora karakteristika odgoja. To su: "odnosi u obitelji u kojoj učenik živi", "svade i fizičko razračunavanje u obitelji učenika", i "alkoholizam roditelja". Ove varijable naročito su povezane sa: informiranjem roditelja o razvoju i napredovanju djeteta u školi, informacijom o tome tko se pretežno bavi odgojem djeteta, učestalošću savjetovanja djeteta, učestalošću nagrađivanja djeteta, prisutnošću fizičkog i verbalnog kažnjavanja djeteta, opravdavanjem djetetovih neprihvatljivih postupaka i podržavanjem njihova lošeg ponašanja, te poticanjem djeteta da se bavi kulturno-umjetničkim aktivnostima. (tablica 3.)

3.4. Kanonička korelaciona analiza

Na temelju tablice korelacija kanoničkih varijabli u prostoru patologije obitelji i prostoru karakteristika odgoja, postoji statistički značajna povezanost između tri para kanoničkih varijabli, pri čemu suštinu veze objašnjava prvi od njih. (tablica 4)

Za potrebe ovog rada bit će analizirane strukture ovih faktora (tabl. 5 i 6)

Prvi kanonički faktor u prostoru patologije obitelji odnosi se na zadovoljavajuću aktivnost roditelja na odgoju i obrazovanju djeteta, odsustvo alkoholizma roditelja, izostanak svađa i fizičkog razračunavanja, neporemećene odnose u obitelji, odsustvo nerada u obitelji, odsustvo alkoholizma kod drugih članova obitelji, izostanak skitnje u obitelji i izostanak osuđivanosti ostalih članova u obitelji. U prostoru karakteristika odgoja on je opisan informiranjem roditelja o razvoju i napredovanju djeteta u školi, savjetovanjem djeteta, poticanjem djeteta da se bavi kulturno-umjetničkim i društveno korisnim aktivnostima, izostankom fizičkog i verbalnog kažnjavanja djeteta, neprimjenjivanjem društvene izolacije djeteta, poticanjem djeteta da se bavi sportom, neopravdavanjem djetetovih neprihvatljivih postupaka i nepodržavanjem njegova lošeg ponašanja, odgojem djeteta od strane obaju roditelja, nagrađivanjem djeteta te izostankom biološkog lišavanja djeteta. Radi se o faktoru povoljne klime u porodici uz dominaciju potičućih i stimulirajućih postupaka u odgoju.

Od porodične atmosfere tj. od kvaliteta porodičnih odnosa i moralne klime u obitelji u najvećoj mjeri ovisi formiranje mlade ličnosti. Naravno objektivni uvjeti života obitelji u velikoj mjeri određuju i obiteljsku atmosferu, te na taj način, posrednim putem odražavajući se na obiteljsku atmosferu ostvaruju svoj utjecaj na mlade. To znači da se obiteljska atmosfera u odnosu na materijalne, strukturalne i druge uvjete obiteljskog života, javlja kao bliža i neposrednija okolnost od koje zavisi razvoj i socijalizacija mladih u obiteljskoj grupi. Adekvatnost obiteljske atmosfere za rast i razvoj djeteta i mladog čovjeka, očituje se u

tome u kolikoj mjeri ona omogućuje formiranje ličnih, pravilno orjentiranih karakteristika mladog člana porodice, kao i svestrano razvijanje svih njegovih potencijala.

U prosječnoj obitelji kakvu po našem sudu opisuje navedeni faktor, muškarac i žena, otac i majka, zajednički snose odgovornost za svoju djecu. U toj sredini, dijete nailazi na pomoć i zaštitu te na stalnu podršku. Roditelji su u funkciji davaoca koja pretpostavlja relativno

dobro razvijenu sposobnost percepcije potreba djeteta, empatiju, postojanje odgovarajuće motivacije, te odsustvo egocentrično-narcističkih potreba. Osobe koje su dosegle ovakav nivo ličnog razvoja, nemaju potrebu da rješenja svojih svakodnevnih problema traže kroz socijalno-patološke forme ponašanja. U socijalno-patološki neopterećenoj porodici gdje roditelji ispunjavaju svoju funkciju davaoca, te kada davanje teče spontano i sa lakoćom, dijete iz toga izvlači zadovoljstvo koje bogati lični repertoar i povećava vlastitu samoprocjenu i viđenje samog sebe u pozitivnom svjetlu.

Drugi kanonički faktor u prostoru patologije obitelji odnosi se na roditelje koji nisu na radu u inozemstvu ili je to samo jedan od njih, prisustvo skitnje u obitelji, odsustvo razvoda roditelja, izostanak prekomjernog konzumiranja alkohola od strane roditelja i drugih članova obitelji, prisustvo osuđivanosti drugih članova obitelji, relativno neporemećene odnose u obitelji bez svađa i fizičkih razračunavanja ili eventualno samo uz svađe. Prostor karakteristika odgoja opisan je neprimjenjivanjem bioloških lišavanja djeteta, odgojem djeteta

od strane obaju roditelja, opravdavanjem djetetovih neprihvatljivih postupaka i podržavanjem njegova lošeg ponašanja, nagrađivanjem djeteta i slabim ili nikakvim informiranjem roditelja o razvoju i napredovanju djeteta u školi. Radi se o faktoru odsustva članova obitelji sa sociopatološkom etiologijom i lažne brige o djetetu.

U porodicama koje opisuje ovaj faktor neki su vidovi socijalno patoloških pojava evidentno prisutni. Bez obzira na to što nemamo egzaktni podatak o tome tko skiče, odnosno tko je od članova obitelji osuđivan, takva aktivnost zahtijeva odsustvo članova, a to mogu biti i roditelji. Ako to i nisu sami roditelji, oni na takva ponašanja navjerojatnije korespondiraju i toleriraju ih. Mogli bismo reći da se radi o takvim obiteljima u kojima nema mnogo mjesta i vremena za planski i aktivan odgoj djece, a u pitanju su i etička i moralna načela takve porodice. To dokazuje slaba informiranost roditelja o djetetu u školi dok nagrađivanje i opravdavanje djetetovih neprihvatljivih ponašanja može zapravo predstavljati kompenzaciju odsustva u odgoju ili neadekvatnog odgoja s jedne strane, ili pak posve subjektivni i nekritički odnos roditelja prema djetetu uz uvažavanje upravo djetetovih normi ponašanja.

Treći kanonički faktor u prostoru patologije porodice odnosi se na odsustvo svađa i fizičkih razračunavanja, odsustvo nerada u porodici, razvedenost roditelja, odsustvo alkoholizma roditelja, relativno dobre odnose u obitelji te na odsustvo osuđivanosti oca. Prostor karakteristika odgoja opisan je odsustvom verbalnog kažnjavanja djeteta, nagrađivanjem djeteta, primjenom bioloških

lišavanja, odgojem djeteta od strane samo jednog roditelja ili drugih osoba, slabim informiranjem o razvoju i napredovanju djeteta u školi i odsustvom fizičkog kažnjavanja. Ovaj bismo faktor mogli nazvati faktorom razvoda roditelja uz primjenu kontradiktornih postupaka u odgoju. Roditelj koji nakon razvoda ostaje uz dijete, najčešće je opterećen time da mora preuzeti ulogu obaju roditelja, što sa ekonomskog stanovišta uglavnom jeste slučaj, ali psihološki je to nemoguće, što predstavlja dodatne probleme za tog roditelja i doprinosi njegovoj općoj konfuziji i preopterećenosti. Ako tome dodamo i iskustvo koje je roditelj prošao u periodu koji je prethodio razvodu, čini nam se razumljivim njegovo nesnalaženje u odgoju djeteta.

Osim što ne nalazi vremena za redovito informiranje o djetetu u školi, u odgoju pribjegava kontradiktornim postupcima, od nagrade, do biološkog lišavanja, bez međukoraka u komunikaciji s djetetom.

Slično se može razmišljati i u slučajevima kada se odgojem djeteta bave neke druge osobe.

4. ZAKLJUČAK

Cilj rada bio je utvrditi veze između nekih karakteristika atmosfere u obitelji uz eventualnu prisutnost socijalno patoloških pojava i dominantnih pristupa u odgoju djece od strane roditelja. Očekivalo se da će u obiteljima sa nepovoljno procjenjenom atmosferom i eventualnom prisutnošću sociopatoloških pojava češće biti prisutni kažnjavajući i sputavajući odgojni postupci, a u onima gdje takvih pojava nema, češće

će prevladati tzv. potičući (stimulirajući) odgojni postupci.

Kanoničkom korelacionom analizom dobivena su 3 kanonička faktora i to:

- faktor povoljne klime u porodici uz dominaciju potičućih i stimulirajućih postupaka u odgoju
- faktor odsustva članova obitelji sociopatološke etiologije i lažne brige o djetetu
- faktor razvoda roditelja uz primjenu kontradiktornih postupaka u odgoju.

Dobivena je potvrda za prvi dio hipoteze po kome odsustvo sociopatoloških ponašanja članova obitelji pozitivno korelira sa potičućim ili stimulirajućim odgojnim postupcima.

Što se tiče drugog dijela hipoteze, koji je uključivao sociopatološka ponašanja u obitelji, dobivene su neke suptilnije varijante od očekivanih. Tako prisustvo nekih sociopatoloških pojava (osuđivanost, skitnja, razvod roditelja) više koreliraju sa, po našoj procjeni, neopravdanim nagrađivanjem ili prezaštićivanjem, te kontradiktornim postupcima, nego što bi dominantna bila lepeza kažnjavajućih i sputavajućih ponašanja.

No, relativnu potvrdu za drugi dio hipoteze možemo naći u deskriptivnom dijelu analize podataka koji ukazuje na povezanost između loših odnosa u obitelji prisustva svađa i fizičkih razračunavanja, te prekomjernog konzumiranja alkohola od strane roditelja, kao sociopatoloških ponašanja u porodici, sa prisutnošću fizičkog i verbalnog kažnjavanja, a odsustvom potičućih i stimulirajućih postupaka u odgoju.

Zanimljivo je međutim da je opravdavanje djetetovih neprihvatljivih ponašanja i postupaka prisutno i u ovim slučajevima.

Iz navedenih podataka slijedi da će odsustvo sociopatoloških pojava u porodici vrlo vjerojatno pružati i zdravu osnovu za jedan spontani i kreativan pristup odgoju djece od strane roditelja, mada sama činjenica da sociopatološke pojave nisu registrirane (od vanjskog promatrača), u ovom slučaju su to bili nastavnici, ne mora biti nikakav egzaktni pokazatelj. Često se iza fasade sređenog obiteljskog života, krije pakao uzajamnog nerazumijevanja, ponižavanja i gaženja ljudskog dostojanstva.

Ali i takvi slučajevi postaju vidljivi samo u najdrastičnijim oblicima, te su često skriveni za oko istraživača.

Ovi podaci kao i naše iskustvo, ukazuju na to da roditelji koji upražnjavaju sociopatološke pojave, a koje mi ovdje smatramo rizičnima po odgoj djece, ne moraju nužno pribjegavati odgojnim postupcima koji će na prvi pogled biti negativno upadljivi, osim u najdrastičnijim slučajevima (alkoholizam, fizička razračunavanja u obitelji). Dakle, njima nije imanentan isključivo grub i autoritativan odgoj već se može raditi o permisivnim roditeljima, nekonzekventnim roditeljima, rivalizirajućim, suviše dobrima, moralizirajućim, racionalizirajućim, nemarnima ili slično. Prisustvo socio patoloških pojava u obitelji bit će samo dobra podloga za lakše ispoljavanje takvih postupaka u odgoju pri čemu je moguće da i te pojave i takvi postupci prema djetetu imaju zajedničku genezu, dok nemogućnost registriranja takvih pojava u porodici ne mora nužno isključivati neadekvatne pos-

tupke prema djetetu. Iz navedenog proizlazi pitanje: da li i kako raditi s obiteljima osnovno školske djece u pravcu njihovog osposobljavanja za prevenciju poremećaja u ponašanju i ličnosti kod djece. S obzirom na to da u suvremenim urbanim uvjetima, roditeljske obaveze i dužnosti prema djetetu obuhvaćaju široku lepezu različitih aktivnosti, podrazumijevaju snalaženje u raznim vještinama njege i brige oko djeteta, poznavanje problema zdravstvene zaštite i ishrane, pedagogije, fizičkog i psihičkog razvoja itd., svakako je potreban jedan kontinuirani rad na poboljšanju kvalitete roditeljstva koji bi, međutim trebalo da započne mnogo ranije od osnovnoškolskog uzrasta djeteta. Za vrijeme tog uzrasta, najpodesnije mjesto za okupljanje i rad s roditeljima je škola, koja bi takvu aktivnost trebala ukomponirati u svoje redovne programe rada. To bi uključivalo veći inten-

zitet i kvalitet učešća roditelja u životu škole, ali i škole u životima obitelji. Za takve aktivnosti potrebne su neke pretpostavke, počevši od osiguranja odgovarajućeg prostora, preko dodatne edukacije postojećeg kadra, koji bi u najmanju ruku ovladao elementima detekcije prvih pokazatelja problema u obitelji, pa čak i nekim elementarnim metodama i tehnikama rada s njima, pa sve do angažiranja posebnih stručnjaka specijaliziranih za pojedine vrste obiteljske problematike.

Mišljenja smo da bi rad škole čiji je cilj poboljšanje kvalitete roditeljstva, trebao biti usmjeren prema svim roditeljima u okviru redovnog, već postojećeg rada s njima a u specifičnim slučajevima, kao što je postojanje socijalno patoloških pojava u obitelji vezano uz neke neprihvatljive pristupe u odgoju, škola bi osigurala poseban individualni ili grupni tretman.

PRILOG

Tablica 1.
Interkorelacije među varijablama patologije obitelji

	RAZVOP	RODINP	ODGINP	ODNOSP	SVARAP	ALKORP	ALKODP	SKITNP	NERADP	OSUTP	OSUMAP	OSUOSP	OSGAKP	OBRAPK
RAZVOP	1.00													
RODINP	-.01	1.00												
ODGINP	.02	.63	1.00											
ODNOSP	.32	-.03	.03	1.00										
SVARAP	.08	.02	.06	.62	1.00									
ALKORP	.06	-.04	-.03	.46	.37	1.00								
ALKODP	-.04	-.02	-.01	.14	.23	.27	1.00							
SKITNP	-.04	-.02	-.01	.20	.12	.13	1.00							
NERADP	.03	.07	.09	.34	.58	.29	.58	1.00						
OSUOTP	.05	-.01	.09	.34	.29	.13	.29	.58	1.00					
OSUMAP	-.01	-.01	-.01	.15	.11	.07	.16	-.01	.13	1.00				
OSUOSP	.08	-.02	-.01	.27	.21	.04	-.01	-.01	-.01	-.01	1.00			
OSGAKP	.07	-.00	-.00	.35	.35	.32	.22	.19	.31	.06	.06	1.00		
OBRAPK	.05	-.02	.01	.38	.36	.33	.19	.16	.27	.09	.05	.17	1.00	

Tablica 2.
Interkorelacije među varijablama karakteristika odgoja

	INFORP	ODGJIP	SAVJEP	NAGRAP	ZAHTJIP	KONTRP	FIZKAP	VERKAP	NEPOLP	IZOLAP	BIOLJP	SPORTP	KULUMP	DRUKOP
INFORP	1.00	.17	.31	.18	-.01	-.08	.14	.15	.20	.17	.08	.19	.21	.24
ODGJIP	.17	1.00	.14	.10	-.01	-.00	.03	.04	.06	.03	.02	.11	.14	.10
SAVJEP	.31	.14	1.00	.21	-.07	-.16	.11	.10	.06	.14	.10	.18	.26	.34
NAGRAP	.18	.10	.21	1.00	.03	-.00	.13	.17	-.01	.03	.02	.15	.10	.09
ZAHTJIP	-.01	-.01	-.07	.03	1.00	.27	.28	.18	.12	.14	.06	-.00	-.06	.04
KONTRP	-.08	-.00	-.16	-.00	.27	1.00	.26	.31	.05	.07	.06	-.12	-.05	-.01
FIZKAP	.14	.03	.11	.13	.28	.26	1.00	.31	.23	.25	.16	.03	.13	.05
VERKAP	.16	.04	.10	.17	.18	.31	.31	1.00	.21	.17	.06	.13	.08	.12
NEPOLP	.20	.06	.06	-.01	.12	.04	.23	.21	1.00	.07	.08	.13	.13	.16
IZOLAP	.17	.03	.14	.03	.14	.07	.25	.17	.07	1.00	.18	.13	.11	.10
BIOLJP	.08	.02	.10	.02	.06	.06	.16	.06	.08	.18	1.00	.06	.03	.03
SPORTP	.19	.11	.18	.15	-.00	-.12	.03	.13	.13	.13	.06	1.00	.18	.24
KULUMP	.21	.14	.27	.10	-.06	-.05	.13	.08	.13	.11	.03	.18	1.00	.46
DRUKOP	.24	.10	.34	.08	.04	-.01	.05	.12	.16	.10	.03	.24	.46	1.00

Tablica 3.
Kroskorelacije među varijablama patologije obitelji i karakteristika odgoja

	INFORP	ODGOJP	SAVJEP	NAGRAP	ZAHJP	KONTRP	FIZKAP	VERKAP	NEPOLP	IZOLAP	BIOLJP	SPORTP	KULUMP	DRUKOP
RAZVOP	.02	.28	-.00	-.01	.08	.01	.01	.00	.02	-.03	.06	.03	-.06	-.02
RODINP	-.04	.02	.03	.04	-.03	-.00	-.01	.03	-.04	.00	.14	.02	.02	-.01
ODGINP	-.00	.07	.05	.07	-.04	.06	-.00	.04	-.06	.03	.21	.03	.06	.05
ODNOSP	.24	.22	.20	.21	.03	.00	.12	.23	.15	.08	.03	.19	.20	.15
SVARAP	.23	.10	.20	.24	.02	.03	.25	.32	.17	.10	.08	.18	.22	.10
ALKORP	.27	.17	.26	.16	-.06	-.06	.24	.22	.15	.16	.09	.18	.21	.15
ALKODP	.16	.09	.11	.11	-.01	-.06	.15	.11	.08	.06	.19	.13	.07	.07
SKINP	.18	.00	.16	-.00	.04	-.00	.04	.09	.19	.07	-.01	.05	.12	.04
NERADP	.18	.13	.23	.14	-.01	-.03	.12	.21	.22	.03	-.01	.13	.14	.08
OSUOTP	.01	.04	.07	.08	-.05	-.07	.03	.07	.00	-.02	-.00	.04	.00	.05
OSUMAP	.04	.10	.06	.01	-.03	.03	.06	.03	.08	.16	-.00	.07	.05	.05
OSUOSP	.15	.05	.06	.00	.07	-.02	.06	.00	.17	.03	-.01	.07	.09	.05
OSGAKP	.59	.20	.38	.18	.07	-.07	.27	.25	.27	.24	.14	.20	.30	.29
OBRAPK	.59	.24	.39	.22	.02	-.08	.24	.25	.20	.22	.15	.25	.37	.32

Tablica 4
Korelacije kanoničkih varijabli

	C	C2	P
1	.59303	.77009	.00000
2	.16356	.40443	.00000
3	.16176	.40219	.00000*
4	.10072	.31736	.02385
5	.07090	.26627	.32463
6	.05772	.24025	.73194
7	.03977	.19941	.95673
8	.02153	.14674	.99397
9	.01982	.14078	.99502
10	.01187	.10896	.99877
11	.00599	.07737	.99955
12	.00106	.03256	.99980
13	.00066	.02576	.98987
14	.00000	.00008	1.00000

* posljednja značajna korelacija

Tablica 5.

Korelacije kanoničkih i originalnih varijabli prisustva socijalno-patoloških pojava u obitelji

	V ₁	V ₂	V ₃
RAZVOP	-.06	-.39	.33
RODINP	-.01	-.38	.01
ODGINP	-.08	-.50	.16
ODNOSP	-.47	-.22	-.27
SVARAP	-.50	-.22	-.56
ALKORP	-.55	-.21	-.29
ALKODP	-.31	-.36	-.00
SKIINP	-.27	.44	-.12
NERADP	-.38	.02	-.45
OSUOTP	-.08	-.19	-.23
OSUMAP	-.14	-.01	.01
OSUOSP	-.20	.28	.05
ODGAKP	-.89	.21	.09
OBRAKP	-.91	.01	.08

Tablica 6.

Korelacije kanoničkih i originalnih varijabli karakteristika odgoja

	V ₁	V ₂	V ₃
INFORP	-.80	.27	.25
ODGOJP	-.33	-.47	.27
SAVJEP	-.56	.05	-.11
NAGRAP	-.31	-.31	-.38
ZAHTJP	-.03	.17	.15
KONTRP	.10	-.04	-.03
FIZKAP	-.41	-.10	-.24
VERKAP	-.40	-.17	-.52
NEPOLP	-.34	.32	-.19
IZOLAP	-.36	.10	.16
BIOLIP	-.24	-.48	.38
SPORTP	-.35	-.19	-.09
KULUMP	-.49	.04	-.13
DRUKOP	-.42	.02	.12

LITERATURA

1. Ađduković, M.(1990.): Stil odgoja u obitelji kao faktor delinkventnog ponašanja djece. Primjenjena psihologija. Društvo psihologa Hrvatske. Zagreb.
2. Bašić, J. (1980.): Tretman djece i omladine s poremećajima u ponašanju u prirodnoj životnoj okolini i stavovi njihovih roditelja. Defektološka teorija i praksa, br. 3.-4., Savez društava defektologa. Beograd. str.366-377.
3. Bašić, J. (1978): Razlike u strukturi stavova roditelja prema vlastitoj djeci kojoj su izrečene mjere ukora odnosno pojačanog nadzora. Istraživanje na području defektologije I. Fakultet za defektologiju, Zagreb. str.63-71.
4. Bujanović-Pastuović, R.,M.Mejovšek,S.Uzelac (1984): Tok školovanja maloljetnih delinkvenata u Zagrebu. Sveučilišni računski centar. Zagreb
5. Kolektiv autora (1968): Pedagogija II. Matica Hrvatska. GZH.Zagreb
6. Mikšaj, Todorović,Lj. (1988): Obiteljske i socio-demografske karakteristike maloljetnih delinkvenata u SR Hrvatskoj i povezanost s nekim oblicima poremećaja u ponašanju. Disertacija. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

SOCIOPATHOLOGIC INCIDENCES IN FAMILY AND THE POSSIBILITY OF EDUCATION

Summary

The purpose of this paper was to estimate connections between some characteristics of family atmosphere with the eventual presence of sociopathologic events and dominant approach in parental upbringing. Canonic correlation analysis showed three, significant canonic faktors. The hypothesis according to which no occurrence of sociopathological events in the family is in the positive correlation with dominant stimulating educational procedures, was partially confirmed. But in the families having sociopathological events, some more suptile variants of dominant educational procedures, based on contradictory parental acts have been obtained. Only in cases of physical punishments and alcoholism, physical and verbal punishment of child can be determined as dominant educational procedures. According to obtained results, authors discuss different aspects of school influence. Scholl is an institution which should be most appropriate for carrying cot programs with parents, in order to higher the quality of parenthood.